

קדושת הזמן וקדושת המקום - סוד העיבור, קו התאריך וקדושת ארץ ישראל

פורטל הדף היומי למסכת ראש השנה
הרב יונתן קירש

"אמר ליה אבא אבוה דרבי שמלאי לשמואל: ידע מר האי מילתא דתניא בסוד העיבור: **נולד קודם חצות או נולד אחר חצות?** ...

כי סליק רבי זירא שלח להו: **צריך שיהא לילה ויום מן החדש**, וזו שאמר אבא אבוה דרבי שמלאי; מחשבין את תולדתו, נולד קודם חצות - בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה...

אמר רבי זירא אמר רב נחמן: **עשרים וארבעה שעי מכסי סיהרא. לדידן - שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא, לדידהו - שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא**.
(ראש השנה, דף כ ע"ב)

"אף את הדיון בקו תאריך "בדין התורה" פותח הכוזרי, ואחריו רבינו זרחיה בעל המאור, שפירשו את הסוגיא של "נולד קודם חצות" על פי יסוד מוסכם בידם, שקו התאריך הוא ב"קצה המזרח", שלדעתם הוא במקום שהוא 90 מעלות מזרח מירושלים ו - 270 מעלות ממערבה"
(אנציקלופדיה תלמודית, כרך כב, 'יום', נספח)

תוכן עניינים:

א. פירוש הסוגיה לפי בעל המאור והכוזרי

ב. החישוב לפי ראיית בני ארץ ישראל

ג. בני ארץ ישראל קובעים את כל החגים

ד. קדושת הזמן התלויה בקדושת המקום

א. פירוש הסוגיה לפי בעל המאור והכוזרי

הגמרא מביאה שלוש מימרות סתומות בהקשר של סוד העיבור. בעל המאור (המאור הקטן, מסכת ראש השנה, דף ה, עמוד א) פירש את שלוש המימרות הללו כנוגעות למה שמכונה "קו התאריך":

"יש בכאן שלש שמועות עמוקות בסודותיהן וקשות בפירושיהן והם סתומות ונעלמות מלב רוב החכמים...ועל כן אני אומר כי כל השמועות הללו כהלכה הן אמורות וכל דבריהם הם יסוד לסוד העיבור המסור בידינו...

וראיתי להקדים לך הקדמות שהן לך כיסודות והעמודים לתמוך בהם הסודות הרמוזים מדרכי החכמה בשמועות הללו דע לך כי אין היום והלילה שוים בזמנם כאחת בכל מקומות היישוב ולא בכל הארץ כולה כי כל עשרים וארבע שעות מן היום ומן הלילה כל שעה מהן היא ערב במקום אחד ובקר במקום אחר על פני אורך הארץ כולה והיא כהקפת הגלגל עליה המקיף ממזרח למערב וזה הוא הפירוש בויהי ערב ויהי בקר האמור בימי בראשית והקו המקיף את אורך הארץ על פני הפלך הרביעי משבעת הפלכים והוא האמצעי ביישוב יש לו ד' נקודות כנגד ד' רבעי היום שהם תחלת היום ותחלת הלילה וחצי היום וחצי הלילה וגם אלה ד' רבעי היום הם במזג מן הלח והיבש ומן הקור והחום כנגד ד' תקופות השנה וארבע נקודות אשר בקו הסובב את אורך הארץ הראשונה קצה המזרח ויושביה הם השוכנים על שפת ים אוקיאנוס במזרח והנקודה השנית היא שכנגדה והוא קצה המערב ויושביה גם הם שוכנים על שפת ים אוקיאנוס במערב והנקודה השלישית היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות האלה על פני כל הארץ והיא נקראת טבור הארץ ויושביה הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל והנקודה הרביעית שכנגדה מתחת לארץ וגם היא אמצעית בין שתי הנקודות הראשונות והיא נקראת טבור הארץ והיום תהום ויש בין כל נקודה ונקודה מארבע נקודות אלו עד הנקודה שכנגדה מרחק מהלך י"ב שעה באורך הארץ כפי ההקפת הגלגל עליהם ומכל נקודה אל נקודה הסמוכה לה מהלך ו' שעות באורך הארץ מהקפת הגלגל עליהם...ודע כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא ארץ ישראל..."

בספר הכוזרי (מאמר ב, יח) מצינו גם את ההסבר הזה, לפיו השבתות והחגים נקבעים על פי קדושת ארץ ישראל:

"אות יח: אמר החבר... ודע, כי שבתות ה' ומועדי ה' אמנם הם תלויים בנחלת ה'.

אות יט: אמר הכוזרי: הלא תחלת קביעות הימים מן הצין מפני שהוא תחלת המזרח ליישוב.

אות כ: אמר החבר: והלא התחלת השבת אינה כי אם מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה ואין השבת נכנס אלא על מי שבא עליו השמש אחר סיני על המדרגה עד אחרית המערב, ואח"כ עד אשר תחת לארץ, ואחר כך עד הצין אשר הוא מזרח הישוב. ויקרא השבת לצין אחר ארץ ישראל

קדושת הזמן וקדושת המקום - סוד העיבור, קו התאריך וקדושת ארץ ישראל

פורטל הדף היומי למסכת ראש השנה

הרב יונתן קירש

בשמונה עשרה שעות, מפני שארץ ישראל באמצע לישוב, וכאשר בא השמש לארץ ישראל הוא חצי הלילה לציון, וחצי היום לארץ ישראל הוא בוא השמש לציון¹.

ב. החישוב לפי ראיית בני ארץ ישראל

רש"י בסוגייתנו (ד"ה 'נולד', 'מכסיא') פירש את המימרות על פי הראייה של ארץ ישראל:

"נולד קודם חצות - היום, בידוע שנראה היום קודם שתשקע החמה, שאין הלבנה מתכסה מבני ארץ ישראל שהם במערב אלא שש שעות אחר חדושה מתוך קוטנה, שהלבנה לעולם בשש שעות לאחר חדושה בקרן מערבית דרומית, ונראית להם.

מכסיא שית מעתיקא - ולא יותר, מה טעם - מפני שהלבנה הישנה שלפני חדושה בקרן דרומית מזרחית, ורואין אותה בני בבל הסמוכים למזרח ונעלמת מהן מכאן ואילך מתוך קוטנה, ולסוף שש שעות של חדושה היא עומדת בקרן דרומית מערבית, ורואין אותה בני ארץ ישראל הסמוכין למערב ולא בני בבל, וכן כל שתים עשרה שעות שאחר שש שעות הראשונות, הרי שמתכסה החדשה מבני בבל שמונה עשרה שעות, ולאחר שמונה עשרה שעות כבר גדולה היא, ונראית בכל מקום".

התוספות (ד"ה 'חצות') הקשה על כך, מי אמר שהקפידא היא זה על בני ארץ ישראל ולא על בני בבל:

"...ולפי שיטת הקונטרס משמע דלא חיישינן כלל בבני בבל אלא בבני ארץ ישראל דאע"ג דחזו בני בבל הישנה בלילה מקדשין בני ארץ ישראל את החדש למחרתו ביום ולא חיישינן ובני בבל מונין יום הכפורים וכל המועדות מאותו היום שראו בני א"י החדשה אע"פ שהם ראו הישנה בלילה וזהו תימה ממאי דקרא קפידא אבני ארץ ישראל ולא קפידא אבני בבל..."

הפני יהושע (שם) תירץ שבוודאי הדבר נקבע על פי בני ארץ ישראל:

"בתוספות בד"ה חצות לילה איכא בינייהו פ"י בקונטרס כו' וזה הוא תימה ממאי דקרא קפידא אבני ארץ ישראל ולא קפידא אבני בבל כו' עכ"ל.

ואני בעני לא זכיתי להבין דבריהם דמאי מקום לתמיה זו דהא ודאי עיקר קפידא דקרא היינו לבני ארץ ישראל שהדבר מסור בידם לעבר שנים וחדשים ועלייהו כתיב אתם ואפילו שוגגין אתם ואפילו מזידין, דהא ודאי לעולם אין מעברין שנים וחדשים אלא בארץ ישראל דוקא דבעינן סמוכין...נמצא דלפי זה ודאי קרא לבני ארץ ישראל איירי שהן הקובעין חדשים".

ג. בני ארץ ישראל קובעים את החגים

הרמב"ם (הלכות קידוש החודש, ה, ג)¹ מבאר שכל קביעת השנים והחודשים נעשית על פי קביעת בני ארץ ישראל:

"זה שאנו מחשבין בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חדש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני, לא בחשבון שלנו אנו קובעין ולא עליו אנו סומכין, שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ, ואין אנו סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם, וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא, כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל איזה יום הוא, ובקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב, לא מפני חשבון שאנו מחשבין".

ובספר המצוות (מצות עשה, קנג) פירט יותר את היסוד גדול הזה:

"והמצוה הקני'ג היא שצונו ית' לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים... אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית דין הגדול לבד. ובארץ ישראל לבד...ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד. אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר שנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ כמו שעשה רבי עקיבא כמו שהתבאר בתלמוד (ברכות סג א יבמו' קכב א). ובהזו קושי גדול חזק. והידוע תמיד שבית דין הגדול אמנם היה בארץ ישראל והם יקבעו חדשים ויעברו שנים בפנים המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן. ובכאן שורש

¹ וראה רמב"ם, הלכות קידוש החודש פרק א, הלכה ח', שאין מחשבין וקובעין חדשים אלא בארץ ישראל.

קדושת הזמן וקדושת המקום - סוד העיבור, קו התאריך וקדושת ארץ ישראל

פורטל הדף היומי למסכת ראש השנה

הרב יונתן קירש

גדול מאד משרשי האמונה לא ידעוהו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהייתנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב לא מפני חשבוננו נקבעו יום טוב בשום פנים אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב. ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה. כמו שבא בפירוש (ספר' אמור פ"י) אלה מועדי י"י אשר תקראו אותם אין לי מועדות אלא אלו, כלומר שיאמרו הם שהם מועדות אפילו שוגגין אפילו אנוסין אפילו מוטעין כמו שבאתנו הקבלה. ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנדע היום שקבעו הם ר"ל בני ארץ ישראל בו ר"ח כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום, לא בראיה. ועל קביעתם נסמך. לא על חשבוננו. אבל חשבוננו הוא לגלוי מילתא. והבין זה מאד. ואני אוסיף לך באור. אילו איפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנשמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים. לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שבארנו. כי מציון תצא תורה ודבר י"י מירושלים (ישעי' ב' מיכה ד').

החתם סופר (שו"ת, חלק ב', יורה דעה, סימן רלד) מבאר שהדבר תלוי אפילו ב'כורמים ויוגבים' שעל ידם יתקדשו המועדים בכל העולם:

"וגם הרמב"ם... מהלכות קידוש החודש וז"ל... ומהפלא שכתב שהבטחנו בתורה שלא תכלה אומה זו נראה מדבריו כי אלו ח"ו לא ישאר שום ישראל בארץ ישראל אפילו יהיה יושבים ישראל בחוצה לארץ מיקרי כליון אומה ח"ו אחר שאין לנו סמוכים ואי אפשר לקבוע חדשים ולעבר שנים וס"ל לרמב"ם דמה שחשבו הראשונים שנים וחדשים וקדשום זה לא יועיל אלא כשעל כל פנים נשאר בארץ ישראל אפילו כורמים ויוגבים ישראל אשר בהגיע זמן ועידן ההוא ואז הכורמים יקבעו מועדים על פי חשבון הקדמונים ההמה לפי מה שרואה בלוח ההיא ובסדר העיבור של כל שנה ועל ידי זה מתקדשים המועדים בכל העולם..."

ד. קדושת הזמן התלויה בקדושת המקום

הרמ"ק (שיעור קומה, אות נב') מבאר ששמירת שבת בחוץ לארץ היא כמו 'לעבוד עבודה זרה בטהרה', משום שאינה מכוונת לפי הזמנים האמיתיים במשמרות העליונות, אלא דרך השרים².

בספר שער החצר (לרבי"ש, סימן קטו') מובאת הווא אמינא בתורה ובמכילתא, לפיה אדם נדרש עקרונית עקרונית לשמור את "שבת ה'" על פי הזמן של ירושלים ולא לפי הזמן ומקום הפרטי שלו:

"הגאון יעב"ץ בספר 'מור וקציעה' סימן א' הביא בשם ה'כוזרי' בענין קידוש החודש ושמירת שבת, ששבתות ה' ומועדי ה' תלויים בנחלת ה', שהיא העיקר ושאר ארצות טפלות. וכן הוא דעת הרמב"ן בפירוש התורה וכמה מחברים עמו, והוא דבר מוכרע בעצמו, שאם לא כן, לא מצינו ידינו ורגלינו בשמירת שבתות ומועדים בכל חלק היישוב. וכן יראה דעת המקובלים, שכל שאר מקומות יונקים מנקודת ציון, ע"כ..."

וגאון עוזנו בספר 'פני דוד' פרשת כי תשא, הביא דברי הרב 'פרשת דרכים' הללו ופירש בזה מאמרים ז"ל במכילתא: "ושמרתם את השבת" - ר' שמעון בן מנסיא אומר: "לכם" שבת מסורה, ואין אתם מסורים לשבת, ע"כ, דכיון דכל אדם אינו חייב לשבות אלא כפי מקומו, ואף שלפי האמת בשמים, שניכר השבת בדברים מופלאים בעליות מרווחים, אינו שבת כפי מקום שהוא עומד, אשר בשמים יושבתו בזמן ירושלים כמו שכתב הרב 'פרשת דרכים', מכל מקום איש ישראל לא חייבתו תורה אלא כפי מקומו.

הן אמת, דלפי קיצורי נראה דגבול השבת בשמים היא כפי ערך גן עדן הארץ, שהיא תחת קו השווה שתמיד בקיץ ובחורף י"ב שעות היום וי"ב שעות הלילה, על דרך שכתב רבינו מהרמ"ק ז"ל בפירוש הזוהר לענין תיקון חצות, וכן הוא לענין שבת ולכל הדיברות. הנה אמת, נכון דאיש ישראל אינו מחויב לשמור השבת בזמנו האמיתי בשמים, רק אין לו אלא מקומו ושעתו. וזה שאמרו: לכם שבת מסורה, דלכל אחד נמסרה שבת כפי ישיבתו, ולא עוד, אלא כי אדם אחד עצמו ישנה זמן השבת, דבהיותו במזרח שובת בזמן שהוא שם, ואם ילך למערב משנה זמן שבת. וכן כתב בפירוש רבינו הרדב"ז בתשובות החדשות סימן ע"ו בענין זה: השבת נמסרה לכל מישראל כפי המקום אשר ימצא, עייש. וזה שאמרו: לכם שבת מסורה, דכל אחד עושה במקומו, ואין אתם מסורים לשבת, שתעשו כפי זמן השבת, וזה שנאמר: "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם" - כפי ישיבתכם, "לכם" דייקט, עכ"ל.

² "אם כן לא נקבע הזמן הזה למטה אלא בקביעות הזמן העליון והזמן העליון חייב הזמן התחתון כשאר העניינים ועיקר הזמן המכוון אינו בשאר תחומי העולם אלא בתחומי ארץ ישראל שבה סוד משכן הקדושה והיכל לבנת הספיר מכוון כנגדו ובה היום והלילה מכוונים כנגד יום ולילה העליונים ולזה תפלות ארץ ישראל הם ממש מכוונות כנגד משמרות העליונות מכל מדרגות הסולם אבי"ע ושאר זמני תחומי העולם ששם שליטת השרים נוטים מן האמת מפני זריחת החמה ושקיעתה מקדמי להם או מתאחרת והיינו העליון הנמשך לשר ההוא אינה מיושרת ומכוונת מיד אלא תמשך זמן מה עד הגיע האור העליון אליהם ולזה ישתנו רגעי ושעותיו ושקיעותיו וזריחותיו ימיו וליליו מזמני הקדושה העליונה וכאן באנו לתירוץ קושיית השבת שהוקשה לתוכנים ותימצו מה שתימצו והאמת הוא כענין שפי' שקדושת שבת יתאחר אליהם או יקרב אליהם לפי קדימת זריחתה או איחורה מפני שאין הרגש קדושת שבת ידועה אלא לאור ארץ ישראל וחמה ולבנה בהיותם זורחים או שוקעים באוירה מאירה העולם לא יכוון עניינם כנגד הזמן העליון וישראל היושבים בחוץ לארץ בבחינה זו עובדי עבודה זרה בטהרה הם..."